

## DEHQONCHILIK QONUNLARINING O'RTA ASR SLAVYANLAR HAYOTIDA TUTGAN O'RNI

Ashurov Mansur Muhammad o'g'li

*Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti Tarix fakulteti Tarix ta'lim  
yo'nalishi 201 guruh talabasi*

**Annotatsiya:** *Ushbu maqolada slavyan xalqlarining o'rta asrlardagi ijtimoiy, iqtisodiy hayoti, qisman rivojlanish tarixi, etnik kelib chiqishi va Yevropada muqim joylashuvi haqida so'z boradi, shuningdek slavyan xalqlarida dehqonchilikning roli qay darajada bo'lganligini yoritib beradi.*

**Kalit So'Zlar:** *Slavyanlar, etnik tarkib, iqtisodiy hayot, madaniyat, venedlar, Bolqon yarimoroli, janubiy va g'arbiy slavyanlar, hindyevropa tillari*

**Annotation:** *this article covers the social, economic life of the Slavic peoples in the Middle Ages, partly the history of development, ethnicity and settlement of muqim in Europe, as well as illuminating to what extent the role of Agriculture in the Slavic peoples was.*

**Keywords:** *Slavs, ethnic composition, economic life, culture, veneds, Balkan Peninsula, south and West Slavs, Indo-European languages*

**Аннотация:** *В этой статье рассматривается средневековая социальная, экономическая жизнь славянских народов, отчасти история развития, этническая принадлежность и местонахождение Мукима в Европе, а также освещается степень роли земледелия у славянских народов.*

**Ключевые Слова:** *славяне, этнический состав, хозяйственная жизнь, культура, веныды, Балканский полуостров, южные и западные славяне, индоевропейские языки.*

Slavyanlarning kelib chiqishi bir va tillari o'zaro yaqin bo'lgan Yevropa xalqlarining eng yirik guruhi. Uning tarkibiga Sharqiy slavyan qabilalari: drevlyanlar, rodimichlar, tiverlar, dregovichlar, vyaticlar, sevoryanlar va hokazolar ilk o'rta asrlarda Dnepr daryosi havzasida yashagan. Keyinchalik aynan shu qabilalar birlashuvidan Kiyev Rusi davlati vujudga kelgan. Arxeologlar slavyanlarning dehqonchilik va chorvachilik bilan shug'ullanganliklarini qazishmalardan topilgan mehnat qurollari, kulolchilik buyumlari, jez va kumushdan yasalgan zeb-ziynatlar orqali aniqlashgan. g'arbiy Slavyanlar (polyaklar, chexlar, slovaklar, lujichanlar); janubiy Slavyanlar (bolgarlar, serblar, xorvatlar, slovenlar, makedonlar, bosniyaliklar, chernogoriyaliklar) kiradi.<sup>22</sup>

Slavyanlar qadimdan dehqonchilik bilan shug'ullangan. Vizantiya tarixchisi Mavrikiyning yozishicha, dehqonlar boshqali ekinlardan ko'proq arpa va tariq ekishgan. Ular yig'ilgan g'allani alohida omborlarda saqlagan. Milodiy asr boshlaridan slavyanlar uy chorvachiligi va hunarmandchilik bilan ham shug'ullana boshlagan. Visla, Dnepr, Dunay, Elba daryolari bo'ylarida yashagan aholi xo'jaligida baliqchilik ham muhim o'rin tutgan. Slavyanlarning ijtimoiy

<sup>22</sup> <https://enc.for.uz/wiki/Slavyanlar> "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi"(2000-2005) "Slavyanlar" maqolasi

tuzumi germanlarnikiga o'xshash. Ular qabila va urug'larga bo'linib yashagan. Yozma manbalarda xalq yig'inlari («veche»), knyazlar, harbiy drujinalari, slavyanlarning olib borgan urushlari haqida ma'lumotlar uchraydi.

Vizantiya tarixchilarining yozishicha, slavyanlar erksevar, jasur, jangovar bo'lishi bilan birgalikda, tinchlikparvar xalq bo'lishgan

Slavyanlarning diniy tasavvurlari tabiat kuchlari va o'z ajdodlari ruhlariga sig'inish ko'rinishida bo'lgan. Aholi orasida jinlar, suv parilari va boshqa afsonaviy siymolarga e'tiqod ham saqlanib qolgan.

Slavyanlar haqidagi qadimgi ma'lumotlarga ko'ra, ular I-II asrlarda venedlar nomi bilan ma'lum bo'lgan. VI asr o'rtalarida Prokopiy, Iordan va boshqalarning asarlarida uchraydi. VII asrning 2-yarmida arab muallifi Abu Malik al-Axtalning asarlarida tilga olingan. «Slavyan» so'zi eramizning VI asrida esa vizantiyalik yozuvchilar asarlarida tilga olingan. VI asr o'rtalarida yashagan vizantiyalik tarixchi Prokopiy slavyanlarni sklavinlar va antlar deb ataydi. Vizantiya tarixchilari Prokopiyning (VI asrning o'rtalarida) va Mavrikiyning (VI asrning oxirida - VII asrning boshlarida) ta'riflashicha, qadimgi slavyanlardagi ijtimoiy tuzum urug'chilik asosidagi ibtidoiy-jamoa tuzumidan iborat bo'lgan, germanlardagi (va undan ilgari keltlardagi) ijtimoiy tuzum qanday xususiyatlarga ega bo'lgan bo'lsa, qadimgi slavyanlardagi ijtimoiy tuzum ham xuddi shunday xususiyatlarga ega edi. Slavyanlar ko'pdan-ko'p qabilalarga va urug'larga bo'linib yashar edilar. Urug'lar katta-katta oilalardan tashkil topgan edi. Urug' oqsoqollarini vizantiyalik mualliflar filarxlar va arxontlar deb atadilar.<sup>23</sup>

Slavyanlar juda katta harbiy mahoratga ega edilar. Slavyanlar jismoniy jihatdan juda kuchli va chidamli odamlar bo'lib, har xil harbiy xiylalar o'ylab chiqarishga juda usta edilar. Slavyanlar o'yma yog'och qayiq'larni ishlatishga usta edilar, jasorat ko'rsatib, bu qayiq'larda dengizda uzoq-uzoq joylarga suzib borardilar,

Slavyanlar qadimgi zamonlardan oq dehqonchilikdan xabardor edilar, ularning asosiy mashg'uloti dehqonchilik edi. Arxeologik ma'lumotlar ularda juda katta don zahiralari, don saqlash uchun maxsus omborlari va hokazolari bo'lganligidan dalolat beradi. Mavrikiyning aytishicha, slavyanlar ayniqsa arpa va sulini ko'p ekkanlar, eramizning dastlabki asrlaridayoq uy hayvonlari asraganlar, turli xildagi xonaki hunarlarni ham bilganlar.

Slavyanlar ham, germanlar singari antik jamiyatni yangilashda, yangi o'rta asr, feodal G'arbiy Yevropasining vujudga keltirishda kattagina rol o'ynadilar. Avvalo german qabilalarining sharqdan janubga va g'arbga siljishi ham qisman slavyanlar siquvinning natijasi edi. So'ngra slavyan qabilalarining bir qismi german qabilalari bilan birgalikda Rim imperiyasini istilo qilishda qatnashdi.<sup>24</sup>

Slavyanlar o'rtasidagi milliy harakat, Rossiya-Turkiya urushi, Birinchi Bolqon urushi (1912)dagi Avstriya-Vengriyaning mag'lubiyati natijasida Slavyanlarning etnik hududlari qaytadan birlashtirishgan. Slavyanlar dehqonchilik, chorvachilik, ovchilik va baliq ovlash bilan

<sup>23</sup> Abduazimov, A, Kamolov, J, "Jahon tarixi fanidan o'quv-uslubiy majmua" Toshkent-2023. 30-b

<sup>24</sup> Abduazimov, A, Kamolov, J, "Jahon tarixi fanidan o'quv-uslubiy majmua" Toshkent-2023. 31-b

shug ullanadi. G'arbiy Slavlar tarkibiga kirgan Yevropaning boshqa xalqlari Sharqiy slavyanlar haqida suhbatni boshlab, bir ma'noli bo'lish juda qiyin. Antik davrda slavyanlar haqida gapiradigan manbalar deyarli yo'q. Ko'pgina tarixchilar slavyanlarning paydo bo'lish jarayoni miloddan avvalgi II ming yillikda boshlangan degan xulosaga kelishadi. Shuningdek, slavyanlar hind-yevropa hamjamiyatining alohida qismi ekanligiga ishoniladi. Ammo qadimgi slavyanlarning ota-bobolarining uyi joylashgan hudud hali aniqlanmagan. Tarixchilar va arxeologlar slavyanlar qaerdan kelganligi haqida bahslashishda davom etmoqdalar. Ko'pincha Vizantiya manbalarida Sharqiy slavyanlar Markaziy va Sharqiy Evropa hududida miloddan avvalgi V asr o'rtalarida yashaganligi ta'kidlanadi. Shuningdek, ular uch guruhga bo'lingan deb ishoniladi: Wends (Vistula daryosi havzasida yashagan) - G'arbiy slavyanlar. Sklavinlar (Vistula, Dunay va Dnestrning yuqori oqimi oralig'ida yashagan) – janubiy slavyanlar. Antes (Dnepr va Dnestr o'rtasida yashagan) - Sharqiy slavyanlar. Hamma narsa tarixiy manbalar Qadimgi slavyanlarni erkinlikka intilish va muhabbatga ega bo'lgan, kuchli xarakter, chidamlilik, jasorat, birdamlik bilan ajralib turadigan odamlar sifatida tavsiflang. Ular musofirlarga mehmondo'st edilar, butparast shirk va o'ylangan marosimlarga ega edilar. Dastlab, slavyanlar unchalik bo'linmagan, chunki qabila ittifoqlarining tillari, urf-odatları o'xshash bo'lgan. Sharqiy slavyanlarning hududlari va qabilalari muhim masala - slavyanlar tomonidan yangi hududlarning o'zlashtirilishi va umuman ularning joylashishi qanday sodir bo'lganligi. Sharqiy slavyanlarning paydo bo'lishining ikkita asosiy nazariyasi mavjud Sharqiy Yevropa. Ulardan biri mashhur sovet tarixchisi, akademik B. A. Rybakov tomonidan ilgari surilgan. U slavyanlar dastlab Sharqiy Yevropa tekisligida yashaganiga ishongan. Ammo XIX asrning mashhur tarixchilari S. M. Solovyov va V. O. Klyuchevskiy slavyanlar Dunay yaqinidagi hududlardan ko'chib kelgan deb hisoblashgan. Slavyan qabilalarining oxirgi joylashuvi quyidagicha ko'rinish oldi: qabilalar Ko'chirish joylari Shaharlar Eng ko'p qabila Dnepr bo'yida va Kiev janubida joylashgan Sloven Ilmen Novgorod, Ladoga va Peipsi ko'li atrofida turar-joy Novgorod, Ladoga G'arbiy Dvining shimolida va Volganing yuqori oqimida Polotsk, Smolensk Polochan G'arbiy Dvining janubida Dregovichi Neman va Dneprning yuqori oqimi o'rtasida, Pripyat daryosi bo'yida Drevlyanlar Pripyat daryosining janubida Iskorosten Voliniyaliklar Drevlyanlarning janubida, Vistula manbasida joylashgan Oq xorvatlar Eng g'arbiy qabila Dnepr va Vistula daryolari oralig'ida joylashgan Oq xorvatlar sharqida yashagan Prut va Dnepr o'rtasidagi hudud Dnepr va Janubiy Bug o'rtasida shimolliklar Desna daryosi bo'yidagi hududlar Chernigov Radimichi Ular Dnepr va Desna o'rtasida joylashdilar. 885 yilda ular Qadimgi Rossiya davlatiga qo'shilishdi Oka va Don manbalari bo'ylab Sharqiy slavyanlarning kasblari Sharqiy slavyanlarning asosiy kasblari qishloq xo'jaligini o'z ichiga oladi, bu mahalliy tuproqlarning xususiyatlari bilan bog'liq edi. Cho'l hududlarda dehqonchilik keng tarqalgan, o'rmonlarda dehqonchilik bilan shug'ullangan. Ekin maydonlari tezda qurib ketdi va slavyanlar yangi hududlarga ko'chib o'tdilar. Bunday dehqonchilik ko'p mehnat talab qildi, hatto kichik hududlarni qayta ishlashga dosh berish qiyin edi va keskin kontinental iqlim yuqori hosilga ishonishga imkon bermadi. Shunga qaramay, bunday sharoitlarda ham slavyanlar bug'doy va arpa, tariq, javdar, jo'xori,

grechka, yasmiq, no'xat, kanop va zig'irning bir nechta navlarini ekishdi. Bog'larda sholg'om, lavlagi, turp va boshqa turfa xil poliz ekinlarini ekib, dehqonchilikni rivojlantirishdi.

G'arbiy slavyanlarning VII asr oxiri VIII asr boshlaridagi tarixiga oid malumotlar manbalarda kam uchraydi. Morava, Vaga, Grona daryolari xavzasi va undan janubda Dunay va Drava oralig'ida yashagan chex-morav qabilalari nufuzi IX asrdan oshib borgan. Ayni ana shu xududlarda markazi Veograd shaxri bo'lgan Moraviya va Nitran knyazliklari vujudga keladi.

Bizgacha nomi saqlanib qolgan ilk morav knyazi Moymir (818-846-yy) bo'lgan. Moymir faol tashqi siyosat olib borib, Dunayning o'rta qismidagi qabilalarni birlashtirishga intilgan va bu harakatlar g'arbiy slavyan qabilalarining o'troqlashuviga va birlashuviga sabab bo'ladi.<sup>25</sup>

Slavyan xalqlarining umumiy soni 293,5 mln. kishi (1990-yillar o'rtalari), shu jumladan, Rossiya Federatsiyasida 125,5 mln. kishi. Slavyan tillarida so'zlashadi. Dindorlari – pravoslavlar, katoliklar, bir qismi protestantlar. Slavyanlar haqida qad. ma'lumotlarga ko'ra, ular mil. I II-asrlarda venedlar nomi bilan ma'lum bo'lgan. VI asr o'rtalarida Prokopi, Iordan va boshqalarning asarlarida uchraydi. Slavyanlarning ajdodlari – slavyan qabilalari hindevropa tillari oilasiga mansub tillarda so'zlashgan. Ular bodrich, lyutich, polyan, severyan, krivich, ulich, duleb, tiver, xorvat, radimich, dregovich, vyatich va boshqa qabilalardan iborat. Mil. II IV asrlarda german qabilalari (gotlar, gepidlar)niig jan.ga siljishi oqibatida Slavyanlar yashagan hudud 2 qismga bo'linib ketgan. Bu voqea Slavyanlarni sharqiy va g'arbiy guruhlariga bo'linishida katta rol o'ynagan. V asr oxirida gunnlarning kuchsizlanishi oqibatida Slavyanlar jan. ga siljiy boshlagan. Ular Dunay daryosi, Qora dengizning g'arbiy sohillari, Vizantiyaning Bolqon yarim oroldagi viloyatlariga kirib borgan. Shu tariqa Slavyanlarning jan. guruhi vujudga kelgan. Janubiy Sda ilk davlat – Birinchi bulg'or podsholigi, g'arbiy Sda Samo davlati, keyinchalik Buyuk Moraviya saltanati tashkil topgan. X asrda Odra va Visla o'rtasida Polsha, IX X asrning 1- yarmida markazi Kiyev shahri bo'lgan Kiyev Rusi davlati vujudga kelgan. Davlatlarning paydo bo'lishi slavyan xalqlarining shakllanishiga imkon bergan.

#### FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. <https://enc.for.uz/wiki/Slavyanlar> “O'zbekiston milliy ensiklopediyasi”(2000-2005) “Slavyanlar” maqolasi
2. Abduazimov. A, Kamolov. J, “Jahon tarixi fanidan o'quv-uslubiy majmua” Toshkent-2023. 31-b
3. D.J. Urakov, R.N. Tursunov, A.A.Biykuziyev, B.B.Haynazarov - “Jahon tarixi” o'quv qo'llanma, “Toshkent innovatsion ziyo ”-2020. 218-b
4. Abdulla Sharopov - “Jahon tarixidan universal qo'llanma”- Akadernashr-2015. 327-b
5. Salimov.T.U. “Jahon tarixi. (Yevropa mamlakatlari V-XV- asrlarda). Toshkent-“Universitet”-2014. 92-b

<sup>25</sup> Salimov.T.U. “Jahon tarixi. (Yevropa mamlakatlari V-XV- asrlarda). Toshkent- “Universitet”-2014. 92-b